

Μίμης Ανδρουλάκης

Πέφτοντας η χούφτα, καταλήφθηκε από τον φόβο των ελεύθερων επιλογών. Με λίγες φράσεις, ο δαιμόνιος πολιτικός και

Ο ΕΛΛΗΝΑΣ ΠΟΥ ΕΖΗΣΕ ΚΑΙ ΕΓΡΑ

Του ΚΩΣΤΑ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ

ΘΑ ΠΑΡΟΥΜΕ το βιβλίο, από την αρχή. Εξηγήστε μας, ρωτάει, τι μήνυμα δίνει το εξώφυλλο. Εικονίζει μια γυναίκα ταπεινή, θύμα των εποχών της, ίσως, φεικτική και χαρογελιστή ταυτόχρονα.

Αντρά ευχάρισια αιφνιδιασμένος. «Ναι, οσοτά παραπρήσατε. Είναι μια συμβολική εικόνα» εξηγεί. «Μια γυναίκα του τόπου μου. Η εικόνα δείχνει τα μυστήρια της καταγωγής μου. Είναι μια κομπάρσα στο φιλμ «Χριστός Σανασταρώνεται», του Ζιλ Ντασέν, με τη Μελίνα Μερκούρη, που γυρίστηκε στα μέρη μας. Αυτό το φιλμ άνοιξε τον τόπο μας στην παγκόσμια κοινή γνώμη. Ημισταν μια άγνωστη μικρή πόλη, τότε» λέει για τον Άγιο Νικόλαο της Κρήτης. «Η μητέρα μου έραψε τα ρούχα της Μελίνας «ήταν μοδίστρα» και ο πατέρας μου έκανε τα σπρίτσια, τα υποδήματα τα κρητικά των πρωταγωνιστών. Είναι μια στιγμή που κατέγραψε ο φακός του Παπαδήμα αλλά και των Αμερικανών φωτογράφων της ταινίας. Είδαν σε μια βυζαντινή, μεσαιωνική εκκλησία, η Παναγία η Κυρά, τη Βρεφοκρατούσα. Και ήθελαν να μιλούν Παναγία, από τους καταργημένους, τους Σαρακίτες, όπως θα έχετε διαβάσει στο βιβλίο του Καζαντζάκη. Πάντα έλεγα, αν ποτέ γράψω αυτοβιογραφία, αυτήν θα έχω στο εξώφυλλο».

ΔΙΝΕΙ την αίσθηση στο βιβλίο και στη διαδρομή του όλη πως έχει την Κρήτη μέσα του. Μια προσωποποίηση του νησιού ίσως. Σε ποιο βαθμό τον προσδιόρισε ο τόπος; «Σε μεγάλο βαθμό» παραδέχεται. «Η φωνή του γενέθλιου τόπου είναι πολύ ισχυρή μέσα μου. Οι χαρακτήρες οι απλοί. Μεγάλωσα στο τοσαγαράδικο του πατέρα μου και το μοδιστράδικο της μητέρας μου. Είναι ορεινός, από τη Δίκτη, το οροπέδιο του Λασιθίου, και ταυτόχρονα θαλασσινός, από τον Άγιο Νικόλαο. Στην παιδική μου ηλικία και την εφηβεία μου γνώρισα εμφανείς προσωπικότητες, γιατί ο Άγιος Νικόλαος ανοίχτηκε, έγινε το Σεν Τρόπέ της ανατολικής Μεσογείου» αναφέρει, τον Μίμη Θεοδωράκη, τον Μάνο Χατζιδάκι, τον Νίκο Κοινόπουλο, με τους οποίους απέκτησε οικειότητα, την Ειρήνη Παπά, τη Σοφία στην οποία πήγε λουλούδια- «αλλά οι ταπεινοί άνθρωποι, οι ψαράδες, οι

ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ κάνει ιδιαίτερη αναφορά στην επίδραση της προσωπικότητας του παππού του πάνω του, από τον οποίο κληρονόμησε «πν ηθική της ευθύνης», μια ιδιαίτερη φιλοτιμία, όπως την καταλαβαίνουμε.

«Ο πατέρας μου ήταν πιο χαλαρή προσωπικότητα, είχε μια χαρούμενη αίσθηση της ζωής. Ο παππούς μου είχε μια βαθύτερη αίσθηση του καθήκοντος, Πολέμισε και πιάστηκε αιχμάλωτος στη Μικρά Ασία. Ήταν ένας συντηρητικός άνθρωπος, βρακοφόρος, αυστηρός, δεν προσδιόρισε αυτόν την πολιτική του συμπεριφορά. Από αυτόν πήρα ένα αίσθημα καθήκοντος, μια εργασιομανία». Η πολιτική του συμπεριφορά διαμορφώθηκε στο τοσαγαράδικο, μας λέει. Δεν είχε χρήματα για εικονογραφημένα περιοδικά, διαβάζε μανιωδώς μπαγιάτικες εφημερίδες από αυτές που αγοράζε ο πατέρας του με το κλο για να τυλίξει παπούτσια. Και «προκύπτει μια υπερπολιτικοποίηση, στρεβλή και άμετρη».

Η ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ σε καταπλήσσει. Υπάρχει μεγάλη προσωπικότητα της εποχής με την οποία δεν δισταυρώθηκε; Δίνει μια αίσθηση ενός κινηματογραφικού ήρωα, μπροστά από τον οποίο κυλάει η ιστορία. Μοίρα ή σύμπτωση; «Πολλά είναι συμπτώσεις στη ζωή μας». Μας διηγείται μια ιστορία, που περιγράφει και στο βιβλίο. Το 1969 είχε αναπνευσθεί το αυτοκίνητο του Πάτρικ Λι Φέρμφορ θρυλικού αντιστασιακού της Κατοχής στην Καρδαμύλη. «Απόπειρα δολοφονίας του». Τον καλεί για να του εξηγήσει ότι το ΚΚΕ δεν είχε καμία σχέση- κάποιιο είχαν σκορπίσει φυλλάδια στον χώρο- αλλά εκείνος αντιδρά απόστομα και παγωμένα. Αλλά μόλις του λέει πως καταγγέλει από τους Εξω Ποτάμιους Λασιθίου, μεταμορφώνεται. «Μου λέει: Είμαστε τρεις Εγγλέφι πρόκτορες. Αλλά ήμασταν σαν μια μερα-

Ο ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ ΗΤΑΝ Ο ΠΙΟ ΕΞΥΠΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ, ΑΛΛΑ ΦΩΒΗΘΗΚΕ ΤΟΝ ΑΝΔΡΕΑ

598 σελίδες, άσκηση μνήμης, στοχασμών, υπερβάσεων. Απίστευτη η χωρητικότητα της διάνοιας του ανθρώπου. Του συγκεκριμένου ανθρώπου. Είχαμε δισταυρωθεί με τον Μίμη Ανδρουλάκη πριν εννιά χρόνια, και ποτέ ναυρίτερα. Δεν μας έκανε εντύπωση ότι μας θυμήθηκε. Η απορία που σου δημιουργεί είναι εάν ποτέ ξεχνάει κάποιον ή κάτι.

Αυτή τη φορά, αφορμή μας είναι ο (άτυπα πρώτος) τόμος των απομνημονευμάτων του «Πριν σβήσουν τα φώτα», εκδόσεις Πατάκη. Το βιβλίο έχει κάνει πάταγο, καθώς τα αφιερώματα όπως και δημόσιες εκδηλώσεις που έγιναν- εστιάζουν στο κεφάλαιο με τη μαρτυρία του για την εξέγερση του Πολυτεχνείου '73, ένα υποδειγματικό εξ απόψεως λεπτομερειών, ρυθμού αλλά και αντικειμενικής υποκειμενικότητας» αφήγημα. Σε μια ενδιάμεση επικοινωνία μας, μας είχε αφήσει να ψηλαφήσουμε ένα παράπονο: «Το βιβλίο λέει πολλά άλλα πράγματα» μας είχε πει. Η ζωή του όλη δεν ήταν μόνο το Πολυτεχνείο.

Το ξανάπε, όταν επιτέλους μας πήρε χρόνο η ανάγνωση- τηλεφωνήθηκε για την τελική ευθεία της συνέντευξης. Μη μιλήσουμε μόνο για το Πολυτεχνείο, μας παρακαλεί, άλλωστε το σχετικό κεφάλαιο είναι προς το τέλος του βιβλίου. Τον καθουχάζουμε.

χία, γιατί είχαμε τους χωρικούς να μας ταίζουν, να μας οδηγούν, να πολεμούν δίπλα μας». Να μια σύμπτωση. Θα μας δώσει κι άλλη, με πρωταγωνιστή τον Μιλτιάδη Πορφυρογένη, «μια ηγετική μορφή του κομμουνισμού», που πέρασε δραπέτης από τα μέρη του, και που συνέσπασε αντιστασιακή ομάδα με τον Ρούσσο Κοινόπουλο. «Έρφατοντας για τους γονείς μου, γράφω για την ιστορία του τόπου μου».

Θα καλώσει με αφηγήσεις για τους προγόνους του. «Βγάω στη φόρα και τα οικογενειακά μας σκάνδαλα. Αν ζούσε η μητέρα μου, δεν θα μου τα συγχωρούσε αυτά». Η γιαγιά με τους τρεις γάμους, ο επισημικός διάγραφος πρόγονος, ο φυγόδικος γενάρχης της οικογένειας, επώνυμο Ανδρεαδάκης, που είχε εμπλακεί σε βενετία στον Μυλοποτάμο, τέλη του 17ου αιώνα.

ΠΑΝΤΩΣ, τον Λι Φέρμφορ στο βιβλίο τον απομυθοποιεί.

«Δεν παύει να είναι ένας γοητευτικός άνθρωπος. Εγώ όταν απομυθοποιώ, μυθοποιώ ξανά, με άλλον τρόπο». **ΚΑΙ ΑΠΟ** τον Ανδρεαδάκη, πήρε στον Κώστα Μπτοσώκη. «Λίγο πριν τον θάνατό του, στέλνει μια επιστολή στους απανταχού Ανδρεαδάκιδες και λέει ότι και του ίδιου του πραγματικού επώνυμο είναι Ανδρεαδάκης. Αλλά δεν έχουμε καμία συγγένεια. Προφανώς και λόγω ύψους...».

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ: Στο βιβλίο του γράφει πως η σχέση τους δεν ήταν αδελφική, δεν ήταν φιλική. Εν τέλει η ήταν; Σχέση αλληλοσυμπληρώσεως; «Είχαμε μια διαφορά 26 χρόνια, αλλά λόγω του χαρακτήρα του Μίμη είχαμε μια σχέση περίπου σαν των συμμαθητών. Για μένα ο Μίκης ήταν περίπου ένα πρόσωπο-περιωμένο. Τον γνώρισα στις μέρες της λεγόμενης Αποστασίας, έκανε την πιο συγκλονιστική του συνουσία, στο γήπεδο του Εργοτέλη, κάτω από τον λόφο με τον τάφο του Καζαντζάκη, κι ο κόσμος φώναζε,

Νίκο- σίκο να τον δεις». Παρόν ο Μαμαγκάκης, παρών ο Γκούφρας, και ο Θεοδωράκης «μετάφωρο και αστείως», του λέει «έχουμε 300 λέξεις τον Λαμπρικόπουλο, θα κάνεις την 301 λέξη».

ΚΩΣΤΑΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ: Πώς τον απομυθοποιώ ως προσωπικότητα; «Έχω σκεπές στο βιβλίο εκπαιδευτικές».

ΝΑΙ, ΑΛΛΑ δεν φαίνεται η άποψή του για εκείνον. «Ήταν ο πιο έξυπνος πολιτικός της εποχής του, στη δεκαετία του '50. Αλλά είχε φθαρεί στις έντριγκες ανάμεσα στα δύο πρόσωπα του μεταβενιζελικού κέντρου. Τον Γιώργο Παπανδρέου και τον Σοφοκλή Βενιζέλο, τον συγγενή του. Σπατάλησε πολιτικό κεφάλαιο στις έντριγκες αυτές. Ενώ αυτός και ο Πάνος Κόκκας, ο εκδόσις της «Ελευθερίας», έδωσαν πολιτικά τον Γ. Παπανδρέου, διότι με τον Ηλία Τσιριμκόου πήραν την πρωτοβουλία να τον ορίσουν αρχηγό της Ένωσεως Κέντρου, μετά την περίπτωση του '58, όπου έσπασε παιχνίδι στην ΕΔΑ και άρχισε την πορεία στον λαό, ο Μπτοσώκης τρώμαξε, καθώς είδε ότι ο Ανδρέας ήταν η νέα μορφή της πολιτικής. Εκεί, έκανε το μοιραίο σφάλμα, της 15ης Ιουλίου του 1965. Εκείνη ήταν η ιδρυτική πράξη του ΠΑΣΟΚ. Η ίδρυση μιας νέας κεντροαριστερής προκύπτει μέσα από την περιπέτεια της αποστασίας. Ήταν μια ανυπαρκτή προσωπικότητα, αλλά είχε και εκπληκτική ανοχή διότι διέβη την έρημο και κατόρθωσε να επιστρέψει, να γίνει πρωθυπουργός και να ιδρύσει και δασαίσεται».

ΚΑΙ ΕΝΔΙΑΜΕΣΩΣ δικατορία. Ο ίδιος γράφει ότι τα χρόνια αυτά, μέσα στην καταδυναστεύση, βίωσε μια αίσθηση απελευθέρωσης. «Ένωθα μια έξαρση, μια αίσθηση νοήματος και πληρότητας, παρά την καταπίεση. Τώρα, και όχι μόνο επειδή έχω παραμεγαλώσει, νιώθω κάπως εγκλωβισμένος και σε κάθε προσπάθεια να φύγω από τη φυλακή μου, οι τοίχοι της φυλακής μου μετατοπίζονται και νιώθω και πάλι φυλακισμένος. Είναι υπαρξιακό αυτό, μην το

διανοητής αποτυπώνει τη μεταπολιτευτική πραγματικότητα της χώρας. Μια συζήτηση με αφορμή το νέο του αυτοβιογραφικό βιβλίο.

ΨΕ ΙΣΤΟΡΙΑ

μεταφράσετε πολιτικά. Στη δικτατορία, υπήρχε η έμπνευση. Ποτέ άλλοτε δεν τραγούδησα και δεν ξαναγλέντησα όπως τα χρόνια εκείνα».

ΠΕΦΤΕΙ η χούντα και ο Θεοδωράκης υποτίθεται ότι είπε της φράση Καραμανλής ή Τανκς. Δεν ήταν δική του. Την εννοούσε όμως;

Γελεί και εξηγεί ότι πρόκειται περί σχήματος. Μάλιστα ήταν μπροστά: Αεροδρόμιο, Μίκης, δημοσιογράφοι, ακατάσχετες δηλώσεις. Μια δημοσιογράφος πήγε στον διευθυντή της, τον Τάκη Λαμπρία, πήγε με ένα μπλοκάκι γεμάτο από δηλώσεις του Μίκη. «Ο Λαμπρίας τότε, με ένα καταπληκτικό δημοσιογραφικό δαιμόνιο, βάζει τον τίτλο, Καραμανλής ή Τανκς. Αλλά όταν ο Μίκης είδε την απήχηση που είχε ο τίτλος, δεν αντέδρασε. Το απόλαυσε».

ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ Γεωργιάδης: Τον αποκριπτογράφησε μέσα από τις ερωτήσεις του;

«Μιλάμε για την απόλυτη αντιφατική προσωπικότητα, μέχρι παραλογοσύμ. Ναι μεν βοήθησε τον Παναγιώλη ειλι-

Το εξώφυλλο του βιβλίου έχει ιστορία

ΒΓΑΞΕ ΣΤΗ ΦΟΡΑ ΚΑΙ ΤΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΜΑΣ ΣΚΑΝΔΑΛΑ. ΑΝ ΖΟΥΣΕ Η ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ, ΔΕΝ ΘΑ ΜΟΥ ΤΑ ΣΥΓΧΩΡΟΥΣΕ ΑΥΤΑ

”

κρινά. Είχε μεταστροφές στη σχέση του με τη χούντα. Στο τέλος η χούντα αποφάσισε να τον εκτελέσει. Ήταν έμπιστος του Μακαρίου, αλλά συμμετείχε στην απόπειρα δολοφονίας του. Αυτή ήταν η τερατώδης πολιτική πραγματικότητα στη Κύπρο, η οποία επηρέασε και τα πολιτικά πράγματα» μας λέει, και από κοντά ενώνει την περίπτωση του Γρίβα, ο οποίος ξεκίνησε να κάνει αντικοινοτικό αγώνα, και από το πολύ μίσος στον Παπαδόπουλο, κατέληξε να κάνει αντιμακαριακό αγώνα. Από κοντά και η περίπτωση του Μουστακλή, που πλήρωσε με ξύλο μέχρι παραλυσόσεως ότι ο Ιωαννίδης του είχε πει το σχέδιο κατά του Μακαρίου, αλλά ο Μουστακλής τον αγνόησε και ακολούθησε άλλον δρόμο.

ΔΕΝ ΘΕΛΩ ΝΑ ΜΙΛΗΣΩ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ έχει ένα περιστατικό που συνδέει τον Μίμη Ανδρουλάκη με την Πάτρα και τον Κωστή Στεφανόπουλο, αλλά αφορά το κτηνώδες μπούλιγκ που είχε υποστεί ο νεαρός, τότε, διανοούμενος, ως φαντάρος, επί δικτατορίας, το οποίο είχε σαν αποτέλεσμα να υποστεί ανήκεστη σκελετική ζημία. Η αφήγηση μας πηγαινει στην Προεδρία Στεφανόπουλου. Ο Κωστής ζητάει από τον Ανδρουλάκη να κάνει επίσημη ομιλία στην Πάτρα για τα 200 χρόνια του Ρήγα Φεραίου.

ΕΚΕΙΝΟΣ ανταποκρίνεται, και μάλιστα μετατρέπει την ομιλία σε ένα είδος παράστασης, για την οποία καμαρώνει ακόμα: «Ήταν οι σκέψεις που κάνει ο Ρήγας Φεραίος πριν τον απαχονισμό του». Ακολουθεί δέισνο σε νυκτερινό κέντρο. Ο ιδιοκτήτης σερβίρει, τον βλέπει και πάει να του φύγει ο δίσκος από τα χέρια. Ήταν ο φαντάρος που τον είχε σκατέψει. «Τον ακολούθησα στην κουζίνα» γράφει «και τον καθούσα».

Δύο χρόνια αργότερα, τον πήλασε η κόρη του, φοιτήτρια. Δεν είχε ιδέα. Πίστευε ότι έκαναν από κοινού αντίσταση, έτσι της είχε πει. Ο Ανδρουλάκης δεν της είχε πει την αλήθεια.

ΤΟΥ ΖΗΤΑΜΕ να μας αναλύσει την υπερβατική του αυτή συμπεριφορά, για την οποία τον συνεχάρη ιδιαίτερα ο Πρόεδρος - ίδια ηθική συννομοταξία- μόλις πληροφορήθηκε τι είχε συμβεί. Αντιδρά μάλλον απότομα: «Εντάξει, δεν τα λέμε αυτά. Ο άνθρωπος έχει ακολουθήσει άλλη διαδρομή. Είναι οικογενειάρχης. Φαντάρος ήτανε. Πρέπει να συγχωρούμε, να δίνουμε ευκαιρίες στους ανθρώπους. Πολλά παιδιά τότε δεν είχανε γνώση και κουλτούρα. Ήξερε η χούντα να τους χειρίζεται, μέσω της ταξικότητας, της σεξουαλικότητας ή της ανάγκης να είναι καλοί και πρόθυμοι προς τον αρχηγό. Δεν θέλω να μιλήσω δημόσια γι' αυτό».

ΦΤΑΙΝΕ ΟΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΕΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΤΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΚΥΠΡΟΣ-Χούντα- Πολυτεχνείο. Πόση βάση έχουν οι συννομοσολογίες, σύμφωνα με την οποία ο Παπαδόπουλος φαγόθηκε από τους Αμερικάνους, με εργασία την εξέγερση του Πολυτεχνείου, μέσω Ιωαννίδη; Κατ' αρχάς, συμπεριφέρεται ότι ο Παπαδόπουλος είχε εναντιωθεί στις ΗΠΑ. «Αγνοσία. Επί Παπαδόπουλου ολοκληρώθηκαν όλες οι Βάσεις. Ο,τι ήθελαν οι Αμερικάνοι έκαναν. Αυτοί του είχαν συστήσει κάποια φιλελευθεροποίηση. Βέβαια οι Αμερικάνοι ήθελαν να τελειώνουν με τον Μακάριο και το Κυπριακό. Σ' αυτό συμφωνούσε και ο Παπαδόπουλος και ο Ιωαννίδης. Ο Ιωαννίδης είχε αρχίσει τις συσκέψεις με τους Λοχαγούς περί ανατροπής του Παπαδόπουλου από τον Μάρτιο. Όταν απέτυχε το πείραμα φιλελευθεροποίησης με τον Μαρκεζίνι, το ενεργοποίησε. Το Πολυτεχνείο απλώς μετέφερε το σχέδιο δύο εβδομάδες μετά. Ο Μαρκεζίνης τα ήξερε και τα είχε πει στον Παπαδόπουλο».

ΠΟΛΙΤΙΚΗ, κοινωνία και κβαντική φυσική. Ο Μίμης Ανδρουλάκης ομολογεί στον βιβλίο ότι υπάρχει στη φύση χαώδης πολυπλοκότητα, όπως και στην κοινωνία, έτσι που ο κόσμος και η ιστορία πορεύονται ασάφιστα. Άραγε οι εξελίξεις δεν προβλέπονται;

Με τον γράφοντα, πριν οκτώ χρόνια, στην παρουσίαση του βιβλίου του Μ. Ανδρουλάκη «Οπλων Κρίσις»

«Και τον Μαρξ τον διάβασα υπό το πρίσμα της διαχείρισης της αθεβαιότητας, όχι γραμμικά. Στα πράγματα υπάρχει υψηλός βαθμός απροσδιοριστίας. Εγώ χρησιμοποιώ τα τρία πιθανά σενάρια, με τα οποία προβλέπει το 95% των εξελίξεων. Υπάρχει ένα 5% απροσδόκιο που σε τρομάζει, για το οποίο πρέπει να είσαι έτοιμος. Μικρά συμβάντα με δυσανάλογα μεγάλες συνέπειες και ανατροπές. Το ίδιο και με το Πολυτεχνείο. Τίποτα δεν είναι σχεδιασμένο, τίποτα δεν είναι προγραμματισμένο, αλλά και

τίποτα δεν είναι εντελώς τυχαίο. Υπάρχει συμπεριμενόμενη ενέργεια που κάτω από ορισμένες συνθήκες, μέσα από μια αλληλοδιανομοσολογία, δημιουργεί μια αλυσίδα αντίδρασης, που δημιουργεί το Πολυτεχνείο. Το οποίο είχε ως καθοριστικό γεγονός τη μαζική κάθοδο του λαού της Αθήνας. Ας μην έχουν κόμπλεξ τα κόμματα ότι τους ξεπέρασαν τα γεγονότα. Το Πολυτεχνείο ξεπέρασε τους πάντες και τα πάντα. Ετσι συμβαίνει συχνά στην ιστορία. Οι εξεγέρσεις δεν αποφασίζονται από μια επι-

τροπή, την τάδε μέρα και ώρα... **ΕΧΕΙ** ένα θαυμάσιο κεφάλαιο όπου απαντά σε θρύλους και προκαλήψεις για το Πολυτεχνείο. Σε ένα σημείο μιλά για την ενοχοποίηση του Πολυτεχνείου για τα φαινόμενα επαναλαμβανόμενης απείθειας στην παιδεία. Προφανώς δεν φταίει το Πολυτεχνείο γι' αυτό, αλλά μήπως η εξέγερση εκείνη στοίχειωσε τις επόμενες γενιές;

«Δεν φταίει το Πολυτεχνείο. Υπάρχουν κόμματα, νεολαίες,

που έπρεπε να αντιδράσουν. Το Πολυτεχνείο είναι ένα πράτυπο. Μέσα σε αυτή τη μαζική εξέγερση, δεν είχε σπάσει ούτε ένα τζάμι. Υπήρχε κοινή συνείδηση ακόμα και ακραίων αριστερών ότι ο εξοπλισμός του Πολυτεχνείου ήταν περιουσία του ελληνικού λαού. Το ίδιο και με τις σκέψεις μας με τους καθηγητές. Σεβόμαστε βαθύτατα τον δημοκρατικό ακαδημαϊκό κόσμο και συνεργαστήκαμε στενά μαζί του. Το Πολυτεχνείο μάλιστα ίσως να μη γινόταν εάν η Σύγκλητος δεν απειλούσε με ομαδική παραίτηση σε περίπτωση εισβολής της Αστυνομίας Αθηνών την Τετάρτη το πρωί. Δεν είχαμε αλήτικη λούμπεν επαναστατικότητα. Δεν έπρεπε να το επιτρέψουμε αυτό στη Μεταπολίτευση. Φταίει οι διαχειριστές της μνήμης του Πολυτεχνείου.

Πολύ σωστά είπατε όμως ότι υπάρχει και το στοίχειωμα. Υπάρχει το στοιχείο του ετεροπροσδιορισμού στην ιστορία. Τότε κι εμείς τραγουδούσαμε κλέφτικα τραγούδια και Πάτε θα Κάνει Ξαστερά».

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ κεφάλαια: Μας θυμίζει τον ήρωα του «Πόλεμος και Ειρήνη», που στο κάλεται έχοντας πίσω του το πεδίο της μάχης, με νεκρούς και ζωντανούς.

«Είναι ακριβώς αυτό το αισθημα. Με συγκινεί που το εντοπίζατε».

ΚΑΤΕΚΤΗΣΕ την προέμια και τη γαλήνη;

«Με τον χρόνο, ναι. Αλλά τη βραδιά που ορκίζεται ο Καραμανλής, ο κόσμος είναι στους δρόμους. Πανηγυρίζω κι εγώ. Αλλά όπως γυρίζω σπίτι μου τα ζημώματα, με καταλαμβάνει μια αγωνία. Η αγωνία της ελευθερίας. Η ελευθερία των επιλογών. Όλα τα εργατήματα που η χούντα είχε θέσει βγαλικά στην επιφάνεια. Το πρώτο ζημώμα της Δημοκρατίας με βρήκε με μια ομίχλη, τη σκέψη του συγκεκριμένου μέλλοντος».

ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ μιλάει για την αναζήτηση του Γκοντφ, ανακαλύπτοντας εκ των υστέρων το έργο του Πίντερ. Ηρθε ποτέ αυτός;

«Η αναμονή είναι μέσα στα ανθρώπινα, έχει και θρησκευτική ρίζα. Ζούμε περιμένοντας. Περιμένουμε κάτι, άρα ζούμε. Με τον χρόνο γίνεται πιο ρεαλιστής. Βασίζομαι στην κίνηση. Τη ρεαλιστική κίνηση που υπερβαίνει την τάξη των πραγμάτων. Έγινε πιο μεταρρυθμιστής, χωρίς τον μύθο της σωτηρίας. Δεν περιμένω σωτήρα, κι αυτό επιβεβαιώθηκε στη Μεταπολίτευση».